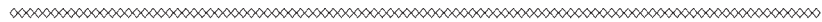

КАМ'ЯНЕЦЬКЕ СТАРОСТВО ЛЬВІВСЬКОЇ ЗЕМЛІ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В XVI–XVIII ст. (У СВІТЛІ ФІСКАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ)

Вивчення ранньомодерної історії українських земель у складі Речі Посполитої під кутом зору історичної географії представляє собою значне поле для досліджень. Інтерес викликають, насамперед, питання динаміки заселення окремих теренів, появи, а також зникнення населених пунктів, що в умовах постійних воєнних загроз ззовні було надзвичайно частим явищем. Інший аспект, що потребує окремих досліджень, – це адміністративно-територіальний устрій Речі Посполитої, що також перебував у стані перманентних змін. Причому, слід зауважити, що останні стосувалися не лише приватних територіальних одиниць (ключів, волостей), а й королівських маєтностей, гарантами цілісності яких виступали самі монархи.

Староства – базові адміністративні одиниці на королівських землях, часто ставали предметом вивчення дослідників ранньомодерного періоду¹. Як правило, вони охоплювали один міський осередок (виняток – Львівське староство, до якого належали міста Щирець та Глиняни), який служив резиденцією старости, та кілька навколишніх сіл, що з самого свого заснування перебували в орбіті міста-центру. Старостами² ставали представники шляхти, які часто старалися зробити ці посади спадковими, що в деяких випадках фактично перетворювало староства на дідичні володіння. Не слід також забувати й про те, що, окрім їхньої влади, у містах існували такі традиційні для системи магдебурзького права інституції, як рада та лава, представники яких не завжди могли знайти спільну мову зі старостинськими очільниками.

Зрештою, староства як королівщини, завдяки підтримці королями їхнього загосподарення наданнями привілеїв жителям,

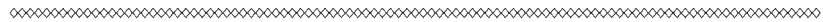
відповідно краще, аніж шляхетські маєтки. Вони осаджувалися новоприбулими селянами, які, шукаючи, у першу чергу, родючих ґрунтів, залишалися там, де їхні права були захищені більшою мірою.

Кам'янецьке староство у складі Львівської землі розглядалося (як окреме територіальне утворення) лише Броніславом Фаліньським, якому належать також кілька досліджень, присвячених історії Кам'янки-Струмилової³. Інформацію про окремі населені пункти, що входили до складу староства, вміщено в ряді довідкових видань⁴.

У даній статті Кам'янецьке староство розглянуто в пізній період його існування – з XVI – до кінця XVIII ст., у час, коли стабільність Речі Посполитої була розхитана рядом внутрішніх (слабкість централізованої влади і, як наслідок, шляхетське засилення, що проявлялося в численних конфліктах на ґрунті володіння маєтностями та у фіскальному тиску щодо селянства) і зовнішніх (іноземні набіги та інтервенції) причин. Окрім окреслення географічного положення староства, встановлено сусідні територіальні одиниці, з якими межувала королівщина, а також імена власників самого староства, здійснено аналіз стану господарства та залюднення цього адміністративного утворення.

У роботі використані опубліковані та неопубліковані джерела фіскального та розпорядчого характеру. Серед перших – опубліковані Михайлом Грушевським люстрації Львівської землі 1564–1565⁵ та 1570⁶ рр., люстрація 1662 р.⁷, опублікована фахівцями Інституту історії Польської АН, люстрація 1765 р.⁸, що вперше з'явилася друком на сторінках «Тижневого додатку до Львівської газети» за 1869 р., а також матеріали поборових реєстрів 1515 та 1578 рр., опублікованих Александром Яблоновським⁹. Серед неопублікованих джерел – поборові реєстри Руського воєводства другої половини XVI ст.¹⁰, інвентарі Кам'янецького староства XVI¹¹, першої половини XVII¹² та другої чверті XVIII ст.¹³, угоди про оренду староства¹⁴ та окремих об'єктів у ньому¹⁵.

Географічне розташування. Кам'янецьке староство складалося з двох частин – одна (Кам'янецька дільниця) знаходилася на півночі Львівського повіту однойменної землі, інша (Добротвірська

дільниця) була розташована північніше й становила анклав, з усіх сторін оточений дібрами Белзького воєводства. Староство за весь час свого існування включало в себе наступні населені пункти – міста Кам'янка (Кам'янка-Струмилова) та Добровір, а також у різний час такі села, як Батятичі, Воля-Честинська, Воля-Новоставська¹⁶, Дернів, Желдець, Купичволя, Кривулянка, Лани, Лапаївка, Новий Став, Обидів, Руда, Сілець, Середній Став, Стремінь, Стриганка, Честині, Ясениця-Забужанська та Ясениця-Руденська. Староство при накладанні його території на сучасний адміністративний поділ України майже повністю знаходилося на території Кам'янка-Буського району Львівської області (за винятком сіл Купичволя, яке перебуває зараз в Жовківському районі тієї ж області, та Стремінь – у Сокальському районі), серед густих лісових масивів Малого Полісся, які в окреслений у дослідженні період практично впритул підходили до берегів Західного Бугу. Тут, у своїй верхній течії, ця ріка була вже достатньо повноводною, щоб служити роботі млинів (їхній перелік подано в таблиці 4а і 4б) і, поряд з цим, не настільки бурхливою, щоб ставати причиною повеней (принаймні згадок про подібного роду стихійні лиха в джерелах знайти не вдалось). Тому саме на ній були осаджені основні населені пункти староства. Узагалі, ця територія (як видно з табл. 1) осаджувалася доволі інтенсивно. Починаючи з XV ст., цей процес, незважаючи на дію ряду несприятливих факторів (самочинне захоплення шляхтичами старостинських угідь, зовнішня загроза з боку татар тощо), не переривався аж до падіння Речі Посполитої.

На півночі староство межувало з Белзьким староством однойменного воєводства, на сході – з Буським того ж воєводства (дібра Соколя й Спас). Із заходу та півдня староство оточували шляхетські маєтності – на заході це була ділична власність Жолкевських (у першу чергу, дібра Туринки¹⁷), яка згодом перешла до Даниловичів, а від них до Собеських. Дібра на південь від староства станом на середину XVII ст. також належали Собеським (Соколів¹⁸, Нагірці, Колоденці, короткий час також Зіболки¹⁹). Окремі села, що межували зі староством з півдня, перебували в руках дрібної шляхти, як-от Стрептів, Спас, Тадані (у середині XVII ст. власність Станіслава Рогальського²⁰), Печихвости та Колодно (у кінці

йому були прощені всі його колишні вчинки. Під час проведення люстрації 1662 р., поки Ієронім ще знаходився за кордоном, на чолі староства перебував його старший син – Станіслав³⁵ (1643–1670). Імена очільників староства в останній третині XVII ст. виявити не вдалося.

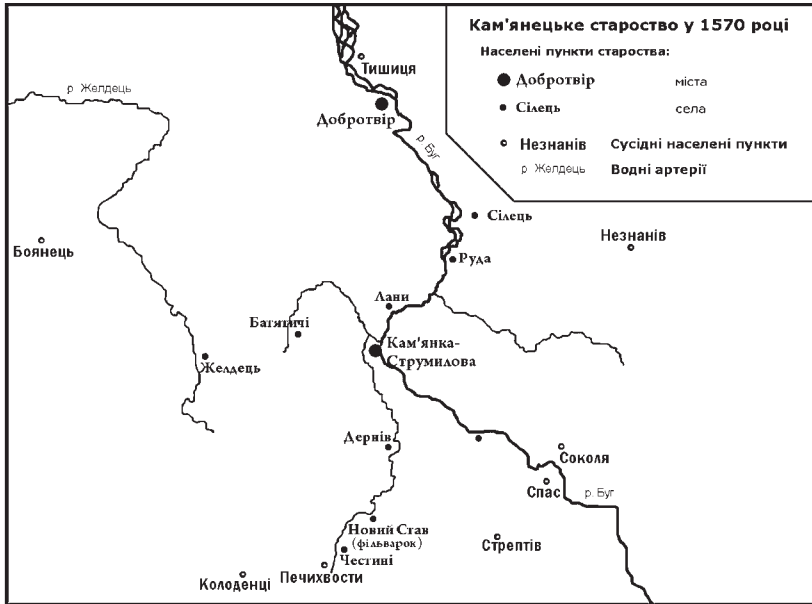
Починаючи з 1702 р., Кам'янецьким староством володіли представники родини Цетнерів (герб Пшевоза) – спочатку Францішек (помер 1732 р.), згодом його син Ян³⁶, який помер через 2 роки після батька. Єдиною спадкоємицею залишалася донька від другого шлюбу з любельською воєводиною Анною Тарло – Францішка³⁷, яка 1733 р.³⁸ одружилася з подільським воєводою Міхалом Жевуським (1699–1769). 1752 р. М. Жевуський передав права на володіння королівщиною сину Яну, а після його смерті 1759 р. знову повернув їх собі³⁹, залишаючись посесором Кам'янецького староства аж до смерті⁴⁰. З цього часу й аж до інкорпорації Галичини до монархії Габсбургів власницею старостинських дібр залишалася вдова Жевуського – Францішка.

Огляд староства у світлі фіскальних документів

Люстрації 1564–1565 та 1570 рр. На момент проведення люстрацій другої половини XVI ст. до складу Кам'янецького староства входили два міста, Кам'янка-Струмилова (з виокремленим та окремо облікованим передмістям Лани) і Добротвір, та шість сіл – Батятичі, Дернів, Желдець, Руда, Сілець, Честині (див. мапу 1).

Старостинський центр, місто Кам'янка, що знаходиться на ріці Західний Буг, включало в себе, окрім середмістя, також і Лани, Підзамче, Белзьке та Львівське передмістя (розташовані на лівому березі) та Забужанське передмістя на правому. Засноване воно було в третій чверті XV ст.⁴¹ вихідцем із мазовецького Дмошина Єжи Струмилом, який прибув до Львівської землі невдовзі після надання йому королем Владиславом Варненчиком тутешніх сіл за участь у поході на Угорське королівство⁴². Окрім Кам'янки, Єжи Струмило, на думку Анджея Янечека, осаджував у долині Бугу й інші поселення, зокрема Дернів та Лани⁴³, що згодом увійшли до Кам'янецького староства. Отримавши 1471 р. магдебурзький привілей (1509 р. Сигізмунд I підтвердив надання), місто доволі

швидко розросталося⁴⁴ – у першій половині XVII ст. Кам'янка-Струмилова за чисельністю населення була шостою серед міст Галичини⁴⁵.

Мапа 1. Кам'янецьке староство та прилеглі території 1570 р.

Із загальної площі міста, яка охоплювала 39 і півтори чверті ланів угідь, станом на 1565 р. четверо осіб осаджувало по одному лану, серед них – отець церкви св. Миколая (ориг. *pop mikulinski*)⁴⁶. Ще 27 особам у місті належало по півлану. У їхньому переліку знаходимо міського мельника та двох парохів – «урівського» та «п'ятницького» (ориг. *pop vrowski*, *pop pyathniczki*)⁴⁷. Інші землевласники (загальним числом 68 осіб) осаджували менші площі земель. У місті (разом із передмістями, за винятком Ланів) було 302 будинки.

Лани – передмістя Кам'янки-Струмилової, що розкинулось відокремленим масивом на північ від міста на лівому березі Західного Бугу, нараховувало 13 і півчверті зайнятих ланів, а також 4 пусті чверті. Жителі передмістя проживали в 38 будинках.

Дещо меншим за розмірами було інше місто староства – Добротвір, яке нараховувало 171 будинок. Кількість ланів у місті М. Грушевському не вдалося розчитати, однак загальний чинш з них – 14 злотих і 2 гроші (по 16 грош з лану) – дозволяє обчислити кількість зайнятих ланів – 26 і три півчверті. Відомо, що один лан у місті перебував у власності міського пароха. Люстрація також зазначала назви вулиць – Млинську, Мостову, Надбужну (або Закостельну) і Волоську⁴⁸.

Серед сіл Кам'янецького староства найперше слід виокремити Батятичі – велике село на захід від Кам'янки з добре розвинутим бортництвом. Люстрація зафіксувала тут 109 кметів, серед яких 69 були бортниками та сплачували чинш власним медом. Великим було і с. Сілець – на 18 ланах з чвертю тут проживали 53 кметі. Двадцять два дворища в с. Руда місцеві жителі осаджували на волоському праві – тут, зокрема, серед 29 кметів згадано кнеза Матіаса (ориг. *Matthias kniasz*). Менше число кметів зафіксовано в селах Дернів (28), Желдець (24) та Честині (19), поміж яких знаходимо тивуна Івашка (ориг. *Iwasko tywon*)⁴⁹.

Наступна люстрація Львівської землі, що була проведена всього через 5 років після попередньої, зафіксувала демографічне зростання (див. табл. 2а), особливо значне в Кам'янці-Струмиловій, де кількість будинків зросла до 355. Хоча документ не зафіксував числа осілих кметів, ми можемо стверджувати, що міська територія не лише була повністю зайнята, а й те, що її не вистачало, адже площа міста на цей момент становила 40 з половиною ланів⁵⁰.

Населення інших поселень староства зросло значно меншою мірою, у двох селах – Желдець та Батятичі – кількість кметів навіть дещо зменшилась. Можливо, місцеві господарі покинули свої угіддя задля осадження нового села, що на той момент ще було вільним від податків. Мова йде про Середній Став, осаджений, як було зазначено, за 10 років до ревізії з ініціативи тодішнього кам'янецького старости, краківського каштеляна Спитка Йордана. Однак до цієї вказівки потрібно ставитись із застереженням, оскільки вперше подібний топонім фігурував у попередній люстрації 1565 р. як означення ставкової водойми

та демографічне становище у старостві станом на другу половину XVI ст.

Люстрація 1662 р. Наступна люстрація була проведена у Львівській землі після фатальної для польської монархії війни зі Швецією, більш відомою як «шведський потоп» (1655–1660). Документ фіксував різке падіння господарського та демографічного потенціалу в королівських маєтках краю. Однак, варто зауважити, що шведська інтервенція не була єдиним епізодом нападу ворожої армії на окресленій території. Зокрема, Кам'янецьке староство зазнало чималих збитків унаслідок спустошливих татарських набігів у 20-х рр. XVII ст.⁵⁶, а також спільного козацько-татарського походу 1649 р.⁵⁷

Значною мірою така несприятлива ситуація вплинула на кількість населення Кам'янки-Струмилової. Хоча в документі не було вказано кількості тутешніх кметів, можна стверджувати, що на той момент місто принаймні на третину складалося з неосаджених ланів. Так, один міський лан належав фарному костелу Успіння Пресвятої Марії Діви, ще майже 1 лан (без півчверті) належав плебанові⁵⁸ (у документі лан названий Вжешавським – пол. *Wrzeszczański*⁵⁹). Отцю церкви св. Миколая також належав 1 лан. Чверть лану займав вїт с. Батятичі. Шляхта в Кам'янці-Струмилової володіла 4 ланами й півтора чвертями угідь. 18 і півтори чверті ланів належали міщанам. Інші лани (13 з половиною) нікому було обробляти. Цей факт, а також те, що в місті було нараховано лише 90 будинків⁶⁰ (ще 16 належало місцевим євреям, громада яких тут почала формуватися наприкінці XVII ст.⁶¹), дає змогу уявити масштаб спустошень, які пережило місто внаслідок перелічених вище ворожих нападів.

Окрім спустошень, завданих ворожими військами, давалися взнаки проблеми із найближчими сусідами. Піддані м. Кам'янки скаржилися ревизорам на свавілля буського старости полковника Юзефа Лончинського, який вирубував кам'янецькі ліси, знищуючи борті. Ця скарга, уперше озвучена 1565 р., залишалася без відповіді протягом наступних двох століть (детальніше про це нижче).

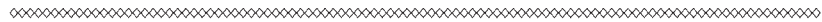
Інший міський осередок староства – Добротвір – демонстрував ще більший масштаб спустошень. У місті, яке охоплювало 28 і півтори чверті ланів угідь, зайнятими були лише трохи більше

п'яти з половиною⁶², тобто пустими були понад 80% угідь. Будинків, які сплачували чинш, було нараховано лише 15 («до війни» – 250). Податок сплачували також з 14 городів («до війни» – з 54). У місті проживало двоє стельмахів та четверо рибалок (1565 р. – 16 рибалок).

Село Дернів, у якому за люстрацією 1565 р. 35 господарів (28 кметів та 7 загородників) осаджувало 8 ланів, 1662 р. нараховувало лише 9 господарів, які обробляли чверті (1627 р. та ж кількість господарів, з яких двоє були загородниками, осаджували півлани). Крім того, у селі був в'їт, якому належав лан угідь. У Дернові були корчма та млин, які перебували в єврейській оренді.

Лани, які в другій половині XVI ст. були одним із передмість Кам'янки-Струмилової (хоча облік тут здійснювався окремо від міста), тепер являли собою село. Не в останню чергу така зміна адміністративного статусу мала місце внаслідок спрямованого тиску на передміщан зі сторони місцевої влади, в першу чергу старости князя Константина Вишневецького⁶³. Протягом 1633–1641 рр. він намагався вилучити ланівських передміщан з-під юрисдикції міського права, аби ті (уже в якості селян) відробляли панщину та інші повинності. Після смерті сина Константина – Єжи (який також стояв на чолі староства) – новий очільник Ієронім Радзеевський продовжив нападки на передміщан, змушуючи їх не лише до відроблення панщини, а й до компенсації збитків (загальною сумою 700 злотих), нібито завданих ще князю Вишневецькому. Ланівці погодилися на останню умову, однак, не маючи змоги заплатити таку велику суму, висловили зустрічне обвинувачення міщанам Кам'янки, а також місцевому плебану, які начебто підбурили їх до конфлікту зі старостинським урядом. Зрештою, ланівцям вдалося відстояти свою позицію на судовому засіданні, яке відбулося з цього приводу 28 серпня 1642 р. і зобов'язало до сплати компенсації 12 міщан⁶⁴. Однак процес перетворення передмістя в село був, вочевидь, уже невідворотним.

Під час козацько-татарського походу 1649 р. Лани найбільше постраждали серед поселень староства – його жителі Тимко Пошивайло та Андрушко Відник у спільній заяві окреслили стан села

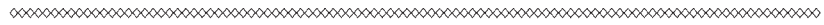

як катастрофічний, оскільки «...у Ланах жодного господаря не залишилося»⁶⁵. На момент проведення люстрації тут на півтора ланах проживало лише 7 загородників (для порівняння – 1565 р., коли Лани ще були передмістям, 2 особи тут осаджували по цілому лану, 4 – по півлану, 35 – осаджували чверті, а у володінні лише одного вйта перебувало більше земель, аніж 1662 р. осаджували всі місцеві жителі – лан та три чверті⁶⁶). Люстрація 1662 р. вказувала також на існування шляхетської та духовної власності в селі. Так, під юрисдикцією Яна Міхала Люборадзького⁶⁷ перебував лан землі (названий у документі Завищинським – пол. *Zawiszczinski*), на якому працювали 4 загородники, також двос підданих було в місцевого пароха. Вони були звільнені від сплати податків.

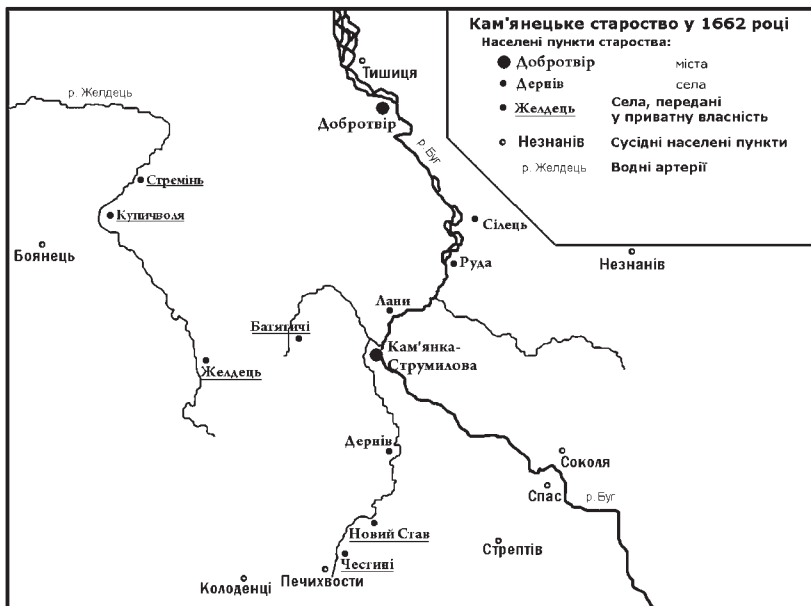
У селах Руда та Сілець наслідки спустошень були не менш відчутними. У Руді (Руді-Сілецькій), де 1570 р. 33 кметі осаджували 22 дворища «на волоському праві», а 1628 р. – 8 дворищ, згідно з люстрацією 1662 р. не було жодного осадженого дворища. У селі проживало лише 2 загородники, 2 рибалки та мельник, якому належав млин на 4 каменях (зафіксований ще 1565 р., він згорів під час козацько-татарського нападу – див. табл. 4а). Кількість господарів у Сільці також суттєво знизилась: з 35 (за даними в «Жерелах...» – з 53), які осаджували півлани 1565 р., до 15 1628 р. Зрештою, остання люстрація зафіксувала 13 господарів на загородах (окремо вйту належав лан землі). Окрім них, у селі проживало 14 бортників та 3 рибалки (1628 р. відповідно 23 і 12).

Люстрація 1662 р. зафіксувала, окрім людських, також і територіальні втрати в Кам'янецькому старостві (див. мапу 2). Такі села, як Честині та Новий Став (згаданий у люстрації 1565 р. як фільварок з млином), залишаючись королівськими, були вилучені з-під юрисдикції старости⁶⁸ і перебували у спільній власності подружжя Самуеля та Зоф'ї Глужицьких⁶⁹. Села Желдець, Батятичі, Купичволя і Стремінь 1659 р. стали діничною власністю одного з найвідоміших грецьких родів Львова – Папарів⁷⁰.

Незважаючи на це, комісарами 1662 р. було здійснено люстрацію більшості відібраних сіл (не проведена вона була лише в селах Желдець та Купичволя). Порівнявши її результати з попередніми

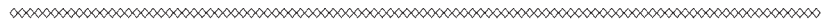

ревізіями, можна констатувати, що на кількості населення означених сіл недавні лихоліття позначилися по-різному. Наприклад, Честині та Батятичі демонстрували зростання кількості господарів у порівнянні з 1627 р. (див. табл. 2а) – у першу чергу, Батятичі (60 кметів проти 18), що могло бути пов’язано з віддаленістю села від Бугу, а відтак – від основного скупчення поселень староства, на який був спрямований основний удар ворожих армій. Варто однак мати на увазі, що збільшення кількості населення зовсім не означало збільшення кількості оброблюваних площ. Наприклад, у Честинях 6 кметів та 4 загородники (1565 р. – відповідно 24⁷¹ та 9, 1627 – 6 та 2) обробляли лише півчверті, хоча раніше місцеві господарі осаджували чверті ланів.

Мапа 2. Кам'янецьке староство та прилеглі території 1662 р.

В інших селах, дібра яких відколотися від королівщини, кількість населення 1662 р. зменшилася в порівнянні з 20-ми рр. XVII ст. Зокрема, у Новому Ставі проживало лише 2 загородники (1628 р. – 9). Село Стремін, яке з'явилося приблизно в кінці

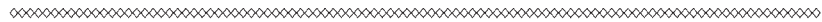
Окрім цього, інвентарі дають змогу уточнити час появи окремих населених пунктів, у яких вівся облік земельних ділянок. Зокрема, у інвентарі 1731 р. уперше зустрічаємо згадку про Обидів, на той момент віддалене передмістя Кам'янки-Струмилової, розташоване на північ від міста між Ланами та с. Зубів Міст (власність Папарів). Такий статус Обидів зберігав до середини століття, а вже з другої половини почав фігурувати в документах як окреме село.

Неподалік Забужанського передмістя Кам'янки, на правому березі Бугу, цей же інвентар уперше фіксує Ясеницю (ориг. *Jazienicy Osiadłość*)⁷⁸, яку можна пов'язувати з Ясеницею-Забужанською, або ж Руською. Аналіз прізвищ 10 землевласників у цьому населеному пункті свідчить про те, що місцевість була заселена виключно українцями. Окрім цього, троє серед них (Федь Смага, Андрушко Скробот та Василь Фік) мали ділянки на Забужанському передмісті, тому, імовірно, перейшли в Ясеницю саме звідти.

У тому ж документі в якості окремого села фігурує Стриганка, осаджена на північ від Добротвора на лівому березі Західного Бугу. Хоча поселення знаходилося достатньо далеко від Добротвора, у наступних інвентарях воно чомусь назване добротвірським передмістям Стриянка (ориг. *Stryianka*)⁷⁹, зате в угодах про оренду старостинських маєтків, укладених в цей же час (і аж до кінця століття), Стриганка надалі залишалася селом⁸⁰. Плутанині з атрибуцією поселення було покладено край після приєднання Галичини до монархії Габсбургів, коли Стриганка остаточно стала селом і центром громади⁸¹.

Уперше згадуються в інвентарі 1731 р. також вїтївство Лапаївка та Криволука (згаданий лише топонім, без атрибуції). У наступних інвентарях Лапаївка остаточно оформлюється як село⁸², тоді як Криволуку за цими документами атрибутувати важко.

Інші згадки про населені пункти не завжди певні – зокрема, в угоді про оренду староства 1756 р. в переліку переданих населених пунктів фігурує населений пункт Кузня неподалік Руди⁸³, який, імовірно, є с. Кузня, що зафіксований на польській мапі 1926 р.⁸⁴ на північ від Сільця-Бенькового на правому березі Бугу.

Ще одним населеним пунктом невдовзі після інвентаризації, вочевидь, став згаданий у переліку ланів, що підлягають замковій юрисдикції, лан Тельмач (згодом – Тлумач, ориг. *Telmacz, Tlumacz*⁸⁵), розташований неподалік Батятич. Під час складення першого поземельного кадастру Галичини на цьому місці було зафіксовано повноцінне поселення – присілок с. Батятичі Товмач⁸⁶.

Таким чином, інвентарі Кам'янецького староства, укладені в другій чверті XVIII ст., фіксують появу значної кількості нових поселень (Лапаївка, Обидів, Стриганка, Ясениця), в осадженні яких, вочевидь, брали участь міщани Кам'янки-Струмилової та передмістя Лани, оскільки порівняння кількості парцелів дозволяє зробити висновок про доволі значний відтік населення саме зі старостинського центру. Разом із тим, аналіз прізвищ землевласників засвідчує домінування української громади у всіх населених пунктах староства, навіть у середмісті Кам'янки, де поряд із ними проживало чимало поляків (які дещо переважали серед міського ремісництва) та євреїв.

Люстрація 1765 р. Станом на 1765 р., коли королівськими комісарами проводилася наступна люстрація королівщин Львівської землі, Кам'янецьке староство включало в себе, окрім м. Кам'янка-Струмилова (із поселеннями-передмістями Криволука (Кривулянка), Лапаївка та Підзамче), села Дернів, Лани, Руда, а також новоосаджені поселення – Ясениця-Руденська, Ясениця-Забужанська, Стриганка й Обидів (див. мапу 3).

Порівнюючи люстрацію 1765 р. із попередніми, неможливо не зауважити, що проблеми міщан Кам'янки-Струмилової за два століття практично не змінилися. Як і раніше, кам'янецьчани оскаржували свавільні дії буського старости, який вирубував ліси на правому березі р. Буг (ліси перебували у власності громад Кам'янки-Струмилової, Ясениці-Забужанської та Руденської), відбираючи тамтешні господарські осередки – борті та буди (в них виготовлявся попіл та дьоготь). Окрім цього, кам'янецький староста повідомляв люстраторам, що ліси довкола с. Руда відбиралися жителями сусіднього с. Сільця, (1764 р., тобто за рік до люстрації, воно самочинно приєднано до Буського староства⁸⁷). Межі із сусіднім с. Батятичі, що вже понад сто років перебувало в

Мапа 3. Кам'янецьке староство та прилеглі території 1765 р.

ділочної власності, попри те, що були офіційно окреслені комісарами ще 1700 р.⁸⁸, не зупиняли тамтешніх селян самовільно вирубувати кам'янецькі ліси й захоплювати сіножаті. До цих проблем додалося також свавілля зі сторони власного старости Міхала Жевуського та плебана Валента Сеправського, які відбирали для свого вжитку угіддя у старостві (в Обидові, Ясениці, Криволуці, на ріллі Сулимирщина й на території кам'янецькому фільварку), а також у самому місті (грунт Скотня на Белзькому передмісті, півлану Кустовського (Капітанщина) тощо). Окрім земель, під юрисдикцією старости та плебана перебували селяни – зокрема, останньому належало двоє підданих на костельному лані в місті (обидва були звільнені від податків), а також два в с. Лани, яких плебан, щоправда, втратив на користь старости незадовго до люстрації⁸⁹.

Найчисленніший у місті українській громаді належало три церкви – св. Миколая (парох якої, згідно з люстраціями 1565 і 1662 рр., володів ланом землі), Різдва Пресвятої Богородиці та

Благовіщення (разом із кляштором монахинь-василіянок). Поляки Кам'янки-Струмилової молились у фарному костелі Успіння Богородиці. На Белзькому передмісті також існував костел св. Духа, однак на момент проведення люстрації він був недіючим.

Меншою, однак також численною станом на другу половину XVIII ст. була єврейська громада міста⁹⁰, яка володіла тут значною нерухомістю. Люстрація 1765 р. зафіксувала 29 єврейських та 6 «невеликих католицьких домів» на ринковій площі, за якими знаходилося 67 халуп у власності християн та 57 – у власності євреїв.

Тридцять дев'ять ланів міста Кам'янка-Струмилова 1765 р. розподілялися наступним чином: середмістя охоплювало 3 лани й 3 чверті, Львівське передмістя – 7 ланів і 3 чверті, Белзьке (між двірською пасікою та Вжещавським ланом) – 10 ланів, нарешті 1 лан і 1 чверть нараховували угіддя Забужанського передмістя. Фарному костелу належав 1 лан, окремо пароху належало 3 чверті та 3 городи. На інших міських ланах знаходилося с. Лани (колишне передмістя) з власним млином, вйтівство в Завишенському лані (колишня власність шляхтича Люборадзького) разом із с. Лапаївка, с. Криволука⁹¹ з млином та ріллями (під назвою Сулимирщина), зрештою Підзамче разом з фільварком, до якого були приєднані двірський ґрунт Глибоке, а також Скіндерівський та Верещавський лани (які, згідно з люстрацією, були викуплені місцевим старостою у шляхтичів, хоча останній, як вказувала попередня люстрація 1662 р., перебував у власності плебана).

У місті нараховувалося 39 ділянок з городами. Серед передміщан налічувалося 108 господарів з власними ґрунтами та 52 загородники й городники. Люстрація зафіксувала 98 необроблюваних півчвертей та 198 «пустих» городів на передмістях. У Кам'янці також проживало 2 рибалки.

Серед кметів Підзамча 4 обробляло півдворища, 8 – чверті дворищ, а шістьом належали загороди. Неосадженими залишались 4 дворища та 3 загороди. Також тут знаходився святоянський став (назва якого, імовірно, походить від назви неіснуючої на той момент обителі, оскільки подібних храмів люстрація не фіксує) з однойменним млином.

У Ясениці-Забужанській (уже згаданій у інвентарях другої чверті XVIII ст.) станом на 1765 р. 17 кметів осаджувало чверті дворищ, ще 4 підданих були забрані під юрисдикцію кам'янецького старости разом із частиною угідь за 8 років до проведення люстрації. Цей факт, а також свавілля пана Міра, власника Сільця, який самочинно відбирав угіддя, подаровані колишнім старостою І. Радзевським василіянським черницям⁹², стало причиною скарги очільника жіночого монастиря.

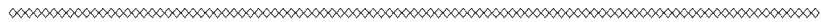
В остаточно відокремленому від Кам'янки с. Обидові 12 кметів осаджували чверті дворищ.

Село Лани 1765 р. включало в себе півтора лани угідь у власності громади та 1 лан у власності 4 місцевих мельників. Півчверті з загальної площі громадської власності належало церкві Покрови Матері Божої. 9 господарів у селі осаджували півдворища, троє обробляли четвертини дворищ.

Угіддя с. Дернів, як зазначає люстрація, зазнавали постійного зменшення внаслідок відбирання їх селянами Батятич (підданими Папарів⁹³) і станом на 1765 р. складала «не більше 16 чвертей». Одне дворище перебувало у власності місцевої церкви св. Микити, на двох був осаджений лісничий. На півдворищах тут проживало 16 селян, на чвертях дворищ – 4, а також 2 загородників.

Село Руда включало в себе 32 чверті угідь, одна з яких перебувала у власності церкви св. мученика Юрія. 22 тамтешніх кметів осаджували 8 чвертей, або ж 25% наявних дібр, інші угіддя – 22 чверті з 3 четвертинами залишалися необробленими. Окрім кметів, у селі проживало 2 мельники, 5 городників та 13 працівників місцевої залізної руди, які були звільнені від сплати податку. У присілку Руди – Ясениці-Руденській – власниками ґрунтів виступало 7 осіб, також тут проживали 4 городники та 6 рудників.

Місто Добротвір разом з навколишніми угіддями, яке згідно з рішенням конвокаційного сейму 1764 р. підлягало люстрації спільно з іншими дібрами Кам'янецького староства, надалі з усіх сторін було оточене дібрами Белзького воєводства. Серед 28 і півчверті ланів, на яких знаходилося місто, два належало місцевому костелу⁹⁴. Володів місцевою землею також парох церкви

св. Онуфрія, про що зазначалося в привілеї Августа III, даного у Варшаві 14 грудня 1754 р., однак точна їхня площа не обумовлювалася. Всього в місті було 74 власники угідь, на передмістях – 58, на урочищі Комори («На Коморах») – 3, на Язвинах (згодом тут з'явився однойменний фільварок⁹⁵) неподалік жіночого монастиря – 1. Також у місті було 39 городників, ще 33 городи власників не мали. Серед ремісників у місті згадано 14 токарів та 5 колодіїв. Були в місті також млин, лісничівка та корчма.

Чимало добротвірських дібр у громаді міста було самочинно відібрано – перш за все, це стосується сіножатей на південь від міста, які були забрані мешканцями сіл Сілець та Батятичі, вочевидь, з ініціативи їхніх власників. На північ від Добротвора, у лісових угіддях, які поки не стали предметом переділу між шляхетськими та королівськими підданими, у колонії Стриганка, що перебувала під юрисдикцією староства, 22 місцевих кмети обробляло чверті дворищ, ще 4 не мали власної землі. Також у селі був власний млин.

Варто зауважити, що, окрім млинів та руди, у старостві також було два осередки виробництва дьогтю⁹⁶ – малярні. Одна з них знаходилася на добротвірських ґрунтах (тут було 2 працівники), інша – на руденських⁹⁷ (на цій було задіяно 4 особи). Як і багато інших господарських об'єктів на території староства, вони перебували в оренді місцевих євреїв⁹⁸, які щорічно сплачували за неї 700 злотих⁹⁹.

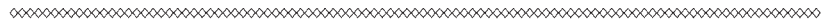
Надалі люстрація була присвячена селам, які в різний час були відірані від староства. Так, с. Стремінь незадовго до ревізії (16 січня 1765 р.) було викуплене в Яна Богдановича і його дружини Анни де Дорнфельд добжинським підчашим Миколаєм Гадомським спільно з дружиною Катажиною. Воно було занепалим, займало «ледве міру одного лану», яку осаджувало 5 кметів. Крім цього, тут перестав існувати війтівський уряд. У селі не було також своєї церкви – стремінська обитель згоріла за 40 років до люстрації. Новий власник скаржився люстраторам на те, що піддані сусідніх сіл («з усіх сторін») відбирають стремінські угіддя (ліси, поля та сіножаті). Очевидно, Гадомському не вдалося покінчити із цим або ж дійти до порозуміння із сусідами, оскільки він уже через 2 роки

зрікся цієї власності на користь коронного підкоморія князя Казимира Понятовського та його дружини Аполонії Устшицької¹⁰⁰.

Села Новий Став та Честині, у яких протягом XVIII ст. змінилося кілька власників¹⁰¹, станом на 1765 р. перебували в посесії галицького старости, коронного підстоля Францішка Ксаверія Браніцького¹⁰². У с. Новий Став знаходився фільварок, що включав 6 дворищ і 3 загороди. Тут проживало 12 кметів включно з мельником, 3 городники та стільки ж халупників. Село Честині нараховувало 17 дворищ, три з яких належало місцевим солтисам (що разом становило лан землі), а один – пароху церкви св. Миколая. У селі проживало 28 кметів та 3 городники.

Таким чином, люстрація 1765 р. засвідчила значне покращення економічного та соціального становища населення в Кам'янецькому старостві порівняно з минулим століттям. У ньому спостерігалось демографічне зростання (див. табл. 2а і 2б), в окремих випадках доволі значне (наприклад, у випадку с. Руда, де налічувалося 22 кметі, 2 мельники й 5 загородників проти 2 городників та 1 мельника в післявоєнному 1662 р.). Зростала кількість населення новоосаджених сіл – зокрема, Стриганки (22 кметі) та Обидова (12 кметів). Не в останню чергу, цьому сприяло зникнення загрози зовнішнього фактору, зокрема татарського. Щоправда, попри позитивні зрушення в плані оселення нових угідь неможливо не помітити зв'язку його інтенсивності із активністю сусідів кам'яничан (буського старости, батятицьких підданих тощо), які самочинно відбирали угіддя в селян королівщини. Схоже на те, що осадження останніми нових сіл мало на меті компенсувати ці втрати.

Висновки. Таким чином, у політичному відношенні Кам'янецька королівщина Львівської землі Руського воєводства була класичним негродовим староством, що надавалося монархами у володіння особам шляхетського походження. Право посесії на розглянуте нами староство часто переходило на дітей власників (так діяли представники родини Вишневецьких та Цетнерів, які передавали це право нащадкам ще за власного життя) або ж на дружин, які, у свою чергу, поширювали право володіння на своїх наступних чоловіків. Усі ці набуття також супроводжувалися відповідними королівськими дозволами.

Меншою мірою, аніж про питання власності, монархи дбали про територіальну цілісність староства, терени якого, починаючи з середини XVI ст., були об'єктом постійних зазіхань зі сторони очільників сусідніх адміністративних одиниць, зокрема Буського староства на сході. 1659 р. проблеми намітилися також на західній межі староства, де в цей час від нього відкололася частина угідь (села Батятичі, Желдець, Купичволя та Стремінь), що стали ділочною власністю заможної львівської родини греків Папарів. Відсутність меж між цими маєтками та королівщиною, а згодом їхнє ігнорування часто призводило до епізодів самовільного захоплення селянських дібр староства. Ще одним зразком негативного впливу зовнішнього фактору були напади ворожих армій – татарської (походи 1621, 1626, 1629 рр.), козацько-татарської (1649 р.) та шведської (1655–1660 рр.), що призвели до затяжної демографічної та господарської кризи в королівщині. Вагомим був і внутрішній чинник, а саме свавілля з боку власних очільників. Кам'янецькі старости протягом XVII–XVIII ст. часто намагались обмежити права своїх підданих, закріплені королівськими привілеями, змушуючи їх до оплати додаткових поборів (як К. Вишневецький чи І. Радзеєвський, які задля цього спромоглися навіть перевести міщан передмістя Лани в статус селян, які відробляли панщину) або ж прямо зазіхаючи на їхні угіддя та матеріальну власність (як М. Жевуський разом із місцевим плебаном).

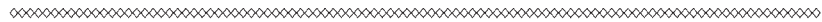
Економічне становище староства було прямо пов'язане з його географічним розташуванням. Старовство знаходилося осторонь від важливих транспортних шляхів, а центр королівщини Кам'янка-Струмилова, що виник у середині XV ст., ніколи не належав до значних торгових осередків. Єдиною значною транспортною артерією у старостві був Західний Буг, по якому, вочевидь, сплавллялися основні експортні товари староства – попіл та дьоготь. Масове виготовлення цього матеріалу стало можливим завдяки багатим лісовим угіддям королівщини й розпочалося, вірогідно, у середині XVIII ст., оскільки саме цим періодом датуються документи, що регламентують діяльність дигтярень. У лісах староства селяни займалися ще одним поширеним на цих теренах промислом – бортництвом. Як свідчать матеріали люстрацій, в окремих

поселеннях королівщини (зокрема, Батятичі та Сілець), починаючи з XVI ст., більша частина господарів названих сіл збирала мед із бортних пнів. Худобу розводили мешканці с. Руди, єдиного населеного пункту староства, осадженого на волоському праві. Варто відзначити також, що практично в кожному поселенні староства існував один або кілька водяних млинів, оскільки більшість із них були осаджені на берегах рік – Буг (міста Кам'янка та Добротвір, села Руда і Сілець), а також Кам'янка (села Дернів, Новий Став) та Желдець (с. Желдець).

Беручи до уваги всі позитивні (природно-географічні умови) та негативні фактори (в основному, антропогенні), можемо констатувати, що їхній вплив, з точки зору залюднення цієї території, приблизно врівноважувався – терени Кам'янецького староства непогано осаджувалися (за три розглянутих нами століття у старостві зникло одне поселення – Середній Став, а з'явилося дев'ять – Купичволя, Обидів, Стремінь, Стриганка, Лапаївка, Криволука, Ясениця-Забужанська, Ясениця-Руденська та Новий Став), однак нові поселення виникали, як правило, в якомога більш важкодоступних місцях, що було зумовлено не лише потребами виробництва (вони з'являлися на основі промислових осередків, залізних руд, а також буд та мазярень, де виготовлявся попіл та дьоготь, що вимагало багато деревини), а й спробою хоча б на деякий час втекти від старостинського та шляхетського засилля. Таким чином, можна стверджувати, що активне оселення жителями староства (а також підданими сусідніх шляхетських маєтків) нових угідь було наслідком як сприятливих (демографічне зростання, поява нових господарських осередків), так і несприятливих (податковий визиск, спроба компенсувати втрати угідь, відібраних сусідами) причин.

¹ Окремі монографії, присвячені староствам східних воєводств Речі Посполитої, були написані, в основному, в другій половині XIX – на початку XX ст. польськими дослідниками – Елігіушем Пьотровським, Корнелем Чемеринським, Александром Вейнертом, Генриком Гайтцманом, Людвіком Ерліхом. Збором документів з історії Кам'янецького староства займався Броніслав Фаліньський. Колонізаційні процеси Львівської

землі вивчав також Францішек Персовський. Серед українських дослідників тієї доби варто відзначити Михайла Грушевського, яким 1892 р. була захищена магістерська дисертація по Барському староству Подільського воєводства (*Див.: Piotrowski E. Summariusz królewszczyzn w całej Koronie Polskiej z wyrażeniem posesorów i siła, która płaci rocznej kwarty, spisany roku 1770. – Żyтомierz, 1861*); *Czemeryński K. O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej polskiej. – Lwów, 1870 – Dział 1. O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej polskiej; Weinert A. O starostwach w Polsce do końca XVIII w., z dołączeniem wykazu ich miejscowości. – Warszawa, 1877; Heitzmann H. Dochody starostwa ruskiego od początku XVI wieku. – Tarnów, 1910; Ehrlich L. Starostwa w Halickiem w stosunku do starostwa lwowskiego w wiekach średnich (1390–1501). – Lwów, 1914; Persowski F. Osady na prawie ruskiem, polskiem, niemieckiem i wołoskiem w ziemi Lwowskiej. Studium z dziejów osadnictwa // Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. – Lwów, 1926. – Zeszyt 3; Faliński B. Źródła dziejowe starostwa i parafii Kamionka Strumiłowa: Kamionka Strumiłowa, 1928–1930. – Т. I–II.; Грушевський М. Барське староство. Історичні нариси (XV–XVIII ст.). Репринтне видання / Післямова, примітки та покажчики М. Крикуна. – Львів, 1996). Останнім часом також з'являється чимало статей, пов'язаних із тематикою королівщин. Так, у межах Руського воєводства окремі розвідки присвячено Стрийському (Фердинанд Бостель), Дрогобицькому (Анджей Гліва, Ігор Смуток, Леонід Тимошенко, Тарас Батюк) староствам Перемишльської землі, а в межах Львівської землі – староствам Жидачівському та Долинському у складі Жидачівського повіту (Мирон Капраль). Староства Подільського воєводства досліджував Віталій Михайловський і Януш Куртика (*Див.: Bostel F. Z przeszłości Struja i starostwa stryjskiego // Przewodnik Naukowy i Literacki. – Warszawa, 1886. – Т. 14. – S. 600–615; 691–720; Gliwa A. Starostwo drohobyckie w XVII wieku. Potencjał gospodarczy i demograficzny w świetle źródeł skarbowych // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2011. – Вип. XIV–XV. – С. 159–175; Смуток І., Тимошенко Л. Інвентар Дрогобицького староства 1568 р. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2006. – Вип. X. – С. 519–570; Їх же. Люстрація Дрогобицького староства 1621 р. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2008. – Вип. XI–XII. – С. 452–466; Смуток І. Соляні жупи Дрогобицького староства у XVI–XVIII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2008. – Вип. XI–XII. – С. 129–137; Капраль М. Жидачівський повіт Львівської землі в XVI столітті (за матеріалами поборових реєстрів) // Збірник наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ-Львів, 2004. –**

Т. 1. – С. 546–565; *Михайловський В.* Документи подільських (кам'янецьких) генеральних старост на заставу королівщин (1442–1506 рр.) // Київська старовина. – К., 2003. – № 2. – С. 65–81; *Michajłowski W.* Nużny człowiek. Szkic do dziejów starostwa Kamienieckiego w drugiej połowie XVI wieku // Historia vero testis temporum. Księga honorowa ku czci prof. Krzysztofa Baczkowskiego. – Kraków, 2008. – S. 527–533; *Kurtyka J.* Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza z r. 1442 (z dziejów królewskich na Podolu w XV i XVI wieku) // Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka (Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Wydanie specjalne, Folia 21: Studia Historica III 2004). – Kraków, 2004. – S. 69–102).

² Про уряд королівських старост та осіб, які його займали, *див.:* *Kutrzeba S.* Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV wieku // Rozprawy wydziału historycznego Akademii Umiejętności. – Lwów, 1903. – T. 45; *Pałucki W.* Studia nad uposażeniem urzędników ziemskich w Koronie do schyłku XVI w. – Warszawa, 1962; *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka)* / Oprac. K. Przyboś. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1987; *Михайловський В.* Початки уряду кам'янецького генерального старости (1431–1446 рр.) // Київська старовина. – К., 2001. – № 3. – С. 163–169).

³ *Faliński B.* Ludność rzymsko-katolicka parafji Kamionka Strumiłowa w latach 1654–1859. – Kamionka Strumiłowa, 1927; *Id.* Poczet wójtów, burmistrzów, rajców, ławników, syndyków i pisarzy miasta Kamionki Strumiłowej. – Kamionka Strumiłowa, 1929; *Id.* Z dziejów kościoła parafjalnego w Kamionce Strumiłowej. – Kamionka Strumiłowa, 1931.

⁴ *[Mac]iszewski M.* Maziarnia // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1885. – T. VI. – S. 187; *[Anonim].* Ruda al. Ruda Suelecka // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1888. – T. IX. – S. 893; *[Anonim].* Żeldec // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1895. – T. XIV. – S. 773; *B[ronisław] R[ozwadowski].* Batiatycze // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1880. – T. I. – S. 117; *Id.* Czystynie // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1880. – T. I. – S. 886; *Id.* Dernów // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1881. – T. II. – S. 8; *Id.* Dobrotwór // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1881. – T. II. – S. 78; *Lu[dwik] Dz[iedzicki].* Kamionka Strumiłowa // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1882. – T. III. – S. 782–784; *Id.* Kupiczwoła // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1883. – T. IV. – S. 885; *Id.* Łapajówka // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1884. – T. V. – S. 588–589; *Id.* Obydów // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1886. – T. VII. – S. 360; *Id.* Spas // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1890. – T. XI. – S. 104; *Исторія міст і сіл*

Української РСР: В 26 т. – К., 1978. – Т. 14: Львівська область / Гол. ред. В. Маланчук. – С. 404–439.

⁵ Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Т. 3. – Львів, 1900. – С. 303–335.

⁶ Там само. – Львів, 1903. – Т. 7. – С. 267–274.

⁷ Lustracja Województwa Ruskiego 1661–1665. – Wrocław, 1974. – Cz. II: Ziemia Lwowska / Wyd. Emilia i Kazimierz Arłamowscy. – S. 164–177.

⁸ Lustracya Generalna w Województwie Ruskiem, Ziemi Lwowskiej. Starostwo Kamionackie // Dodatek Tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. – Lwów, 1869. – № 14–20, 22–23. – S. 57–82, 89–94.

⁹ Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – Т. XVIII. Cz. I. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Т. VII. Cz. I: Ziemie ruskie. Ruś Czerwona / Wyd. A. Jabłonowski. – S. 72 (1578), 153 (1515).

¹⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Zesp. Archiwum Skarbu Koronnego (ASK), dział 1, sygn. 18, k. 194 (1563), 765 v–775 v (1578); sygn. 19, k. 168 v–169 (1552), 247–247 v (156.), 316 v (1565), 390–390 v (1567), 440 v–441 (1576), 472 v–473 (1577), 638 v–640 v (1578–1579), 734 v–735 (1580), 771–771 v (1584 p), 866 v–867 (1589).

¹¹ Ibid., dział LVI, sygn. K-3/I, k. 36–46 (1583), 48–61 v (1544), 151–177 v (1588).

¹² Ibid., dział LVI, sygn. K-3/II, k. 53–64v (1628).

¹³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 833–873; ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 1–72.

¹⁴ Там само, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 1–9, 14–15 зв., 37–37 зв., 54–56 зв., 79–80, 126–130 зв.

¹⁵ Мова йде про оренду війтівства Лапаївка та основних промислових об'єктів староства – дігтярень (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 1–16).

¹⁶ Про існування Волі Честинської та Волі Новоставської вдалося знайти лише одну писемну згадку – у контексті розмежування 1559 р. дібр староства, до яких входили означені села від власності Станіслава Гайовського (села Тадані та Монастир). Можливо, Воля Новоставська в майбутньому стала с. Новий Став (Див.: Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie (AGZ). – Lwów, 1884. – Т. X. – S. 79, № 1188).

17 С. Туринка стало діничною власністю Жолкевського за часів обіймання уряду львівського старости Миколаєм Гербуртом (1574–1589 рр.). До цього воно належало Львівському староству (Див.: *Грушевський М.* Економічне становище селян в Львівським старостві в середині XVI віку на основі описей королівщин // Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1903. – Т. 7. – С. 7; *Dzieduszycki M.* Starostowie ruscy i lwowscy // *Dodatek Tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej.* – 1869. – № 7. – S. 26).

18 Частина угідь с. Соколів перебувала також у власності ротмістра Себастьяна Кохановського (Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. С. Томашівського. – Львів, 1901. – Т. 5. – С. 215).

19 С. Зіболки (з присілком Волохи) 1612 р. стало власністю белзького каштеляна Станіслава Журавинського, у якого 1634 р. було викуплене (разом із сусідніми селами та м. Куликовом) за 40 тисяч злотих Станіславом Даниловичем та його дружиною. Його донька Теофіля, побравшись з Якубом Собеським (якому відтепер належали дібра Даниловичів), пожертвувала 1658 р. с. Зіболки монахам-домініканцям, для яких незадовго до цього в Жовкві було зведено храм (Див.: *Barącz S.* *Pamiętki miasta Żółkwi.* – Lwów, 1852. – S. 41).

20 Жерела до історії України-Руси / Під ред. С. Томашівського. – Львів, 1901. – Т. 5. – С. 226, 235.

21 *Źródła dziejowe...* – S. 74, 77.

22 Жерела до історії України-Руси / Під ред. С. Томашівського. – Львів, 1901. – Т. 5. – С. 196.

23 ЦДАЛ України, ф. 134, оп. 2, спр. 388, арк. 1 зв.

24 Поданий у «Старожитній Польщі» (та продубльований у «Словнику Географічному») перелік імен кам'янецьких старост та років їхнього перебування на посаді не зовсім правильний, зокрема, князь Михайло Вишневецький (? – 1616) за все життя очолював лише Овруцьке староство, а хелмський каштелян Збігнев Горайський не міг бути кам'янецьким старостою 1648 р., оскільки тоді цей уряд обіймав Ієронім Радзеевський. Король Ян Казимир надав З. Горайському уряд кам'янецького старости 27 лютого 1652 р. через втечу Ієроніма Радзеевського до Відня. Те саме стосується Станіслава Радзеевського, який не був старостою 1665 р. (Див.: *Baliński M., Lipiński T.* *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym.* – Warszawa, 1885. – Т. 2. – S. 749; *Lu[dwik] Dz[iedzicki].* *Kamionka Strumiłowa* // *Słownik geograficzny...* – Warszawa, 1882. – Т. III. – S. 782–784; *Heitzmann H.* *Gorajski*

33 *Wasilewski T. Radziejowski Hieronim h. Junosza (1612–1667) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1987. – Т. XXX/1. – Zesz. 124. – S. 51.*

34 Короткий період у середині XVII ст. Кам'янецьким староством володіли на правах оренди Рафал Ожеховський з дружиною Євою Мартою Чаплечівною (відповідний контракт був укладений з Ієронімом Радзеєвським у Варшаві 6 листопада 1649 р.). 28 квітня 1649 р. подружжям було заявлено про значні шкоди, завдані селам староства козацько-татарськими військами, спалахом епідемії та бунтом самих селян. Цікаво, що с. Сілець (теж входило до Кам'янецького староства) 1648 р. перебувало в держанні Станіслава Ожеховського, очевидно, родича Рафала (*Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1898. – Т. 4. – С. 67; Львів, 1901. – Т. 5. – С. 160.*)

35 Період між 1662 р. (невдовзі після люстрації) та 1668 р. м. Кам'янка-Струмилова (а можливо, і все староство) перебувало у власності равського стольника Миколая Осуховського та його дружини Катажини Ніщицької. 11 лютого 1668 р. у Варшаві Ян Казимир дозволив подружжю відступити права володіння містом на користь Станіслава Радзеєвського (*Див.: AGZ. – Т. X. – S. 304, № 5071; Nagielski M. Op. cit. – S. 83.*)

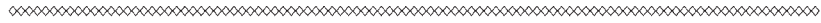
36 Великий коронний кухмістр Ян Цетнер очолював староство щонайпізніше з 1731 р. – тоді король Август II розширив права на володіння королівщиною на дружину Цетнера – Вікторію (*Див.: ЦДІАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 1192–1194; AGZ. – Т. X. – S. 412, № 6959.*)

37 *Hejnosz W. Cetner Franciszek, z Czertwic h. Przewoza (zm. 1732) // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1937. – Т. III – S. 238.*

38 Точна дата одруження невідома. Однак з огляду на те, що Міхал Жевуський отримав права на пожиттєве володіння староством (разом з дружиною) вже 25 червня 1735 р., ця дата здається цілком імовірною (*Див.: Palkij H. Rzewuski Michał Józef (Józef Michał) h. Krzywda (zm. 1770) // Polski Słownik Biograficzny. – Т. XXXIV/1. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1992. – Zesz. 140. – S. 135.*)

39 *Ibid.*

40 Подружжя Жевуських постійно передавало староство в оренду третім особам – зокрема Марціну Кунцевичу, опочинському чашнику Казімежу Сариушу Вольському та Шимону Барціковському. По смерті чоловіка Францішка Цетнер сама укладала подібні угоди (*Див.: ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 1–2зв., 6–9, 14–15 зв., 37–37 зв., 54–56 зв., 79–80, 126–130 зв.*).

⁵¹ Варто зауважити, що с. Середній Став було єдиним населеним пунктом Кам'янецького староства, яке остаточно зникло в окреслений у дослідженні період, а точніше в середині XVII ст. – люстратори 1662 р. уже не згадували про нього. Востаннє село було згадане 1649 р. – тоді його жителі заявили про те, що у зв'язку зі спустошеннями, спричиненими навалюю козацько-татарського війська, вони можуть заплатити лише 40 грошів чиншу. Невідомо чому, однак селяни вказували, що в Середньому Ставі «млина не було ніколи». Так чи інакше, але факт відсутності яких-небудь господарських об'єктів, імовірно за все, і призвів до занепаду села (*Див.*: Жерела до історії України-Руси / Під ред. С. Томашівського. – Львів, 1901. – Т. 5. – С. 250).

⁵² AGAD, ASK, dział 1, sygn. 18, k. 194 (1563), 765 v–775v (1578); sygn. 19, k. 168 v–169 (1552), 247–247 v (1564), 316 v (1565), 390–390 v (1567), 440 v–441 (1576), 472 v–473 (1577), 638 v–640 v (1578–1579), 734 v–735 (1580), 771–771 v (1584), 866 v–867 (1589).

⁵³ Źródła dziejowe... – S. 72.

⁵⁴ У таблиці 3 подано відомості поборового реєстру 1578 р. і його опублікованої А. Яблоновським версії (див. рядок «1578 Ябл.»).

⁵⁵ Зокрема, у Бібрці – 17½ ланів, у Кукезові – 6½ ланів, у Таданях (тепер Тадані – село в Кам'янка-Бузькому районі Львівської області) жителі осаджували лише 2 лани. Однак траплялися і села, осаджені на 15 і більше ланах – зокрема, в Словіті (тепер – у Золочівському районі Львівської обл.) кметі осаджували 15 ланів, в Миклашеві (тепер – у Пустомитівському районі Львівської обл.) (*Див.*: *Persowski F.* Op. cit. – S. 17).

⁵⁶ Відомо, що Кам'янецьке староство тричі зазнавало спустошень з боку татарських військ в окреслений період – 1621 р. вперше були спалені околиці міста (середмістя було захищене міцними фортечними мурами) та с. Дернів, вдруге у січні–лютому 1626 р. спустошень зазнали всі населені пункти староства (особливо, знову ж таки Дернів), за винятком передмістя Лани. Нарешті, у вересні–жовтні 1629 р. відбувся третій напад – знову були спалені околиці Кам'янки, щоправда цього разу масштаб збитків був незначним (*Див.*: *Horn M.* Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605–1633 na Ruś Czerwoną. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1964. – S. 33, 44, 45, 51).

⁵⁷ 22 травня 1649 р. кам'янецький підстароста Ян Волькер (Jan Wolkher) заявив про спустошення Кам'янки та сіл староства, в яких не залишилося і десятої частини довоєнного населення (*Див.*: Жерела до історії України-Руси / Під ред. С. Томашівського. – Львів, 1901. – Т. 5. – С. 169–170).

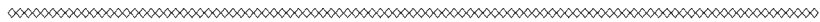
74 Нами було виявлено 11 таких угод (перша була укладена 21 лютого 1737 р., остання – 15 березня 1783 р.). Орендарями старостинських маєтків були наступні особи – Марцін Кунцевич (1737–1742 рр.), Казімеж Саріуш Вольський, опочинський чашник (1756–1779 рр.), та Шимон Барціковський (1779–1783 рр.). Окрема угода стосується вийтвства Лапаївка неподалік Кам'янки-Струмилової, яке було передане в трирічну оренду Яну Лямпрехту 24 лютого 1737 р. (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 1–130 зв.).

75 Однією з характерних рис документів подібного роду є те, що облік у них вівся не за господарями, а за окремими ділянками, з яких сплачувався податок. Аналіз імен господарів в інвентарях Кам'янецького староства вказує на те, що тамтешні власники могли володіти кількома земельними наділами в різних населених пунктах староства або на різних передмістях Кам'янки-Струмилової. Труднощі зі з'ясуванням кількості господарів виникають тому, що в кожному окремому випадку їхні ім'я та прізвище могли записуватися інакше. Наприклад, такий собі Олекса Кікоть був зафіксований у інвентарі 1731 р. п'ять разів: на Львівському передмісті – як *Olexa Kikciow*, на Белзькому – як *Olexa Kikice*, на Забужанському – як *Olexa Kibiec* та *Olexa Teukies*, нарешті на новоосадженій колонії Ясениці – як *Olexa Kikot*. Зрозуміло, що мова йде про достатньо заможного міщанина-українця з Кам'янки-Струмилової, однак за яким передмістям його закріплювати при обрахунку кметів, однозначно сказати неможливо. Саме тому в таблицю 2б нами внесено інформацію не про кількість кметів у населених пунктах, а про кількість зайнятих і пустих ділянок (парцелів) та господарств (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 841, 846, 848, 851).

76 У інвентарях парцелі євреїв підлягали окремому обліку, тому кількість господарів-їудеїв ми можемо встановити максимально точно, тим більше, що вони ніде, окрім середмістя (а точніше на чотирьох вулицях – Львівській, Белзькій, Бродівській і Буській) Кам'янки не селилися (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 42 зв.–43, 59 зв.–60).

77 Зокрема, 7 ремісників середмістя ми можемо вважати поляками (Maciej Kuszniierz, Michał Szwiec, Tomasz Kuszniierz, Franciszek Woyciechowski Rzeznik, Jan Kuszniierz, Stanisław Kuszniierz, Jozef Tkacz) і 6 – українцями (Fed Mularz, Olexa Bednarzow, Iwan Bednarz, Hruc Malarz, Andruszko Bednarz, Iwan Cioma Ciesla) (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 834–838).

78 Там само, арк. 850.

⁷⁹ Там само, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 13, 36, 52 зв, 69.

⁸⁰ Там само, спр. 1814, арк. 1, 8, 79.

⁸¹ Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. – К., 1965. – С. 294.

⁸² ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 37 зв, 49, 66; спр. 1814, арк. 4, 79, 126.

⁸³ Там само, спр. 1814, арк. 8.

⁸⁴ Mapa Taktyczna Polska, Skala 1:100000. – Warszawa, 1935. – Pas 48 – Słup 39 (Kamionka Strumiłowa).

⁸⁵ ЦДІАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 867; ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 14.

⁸⁶ Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. – С. 305.

⁸⁷ *Czemeryński K.* Op. cit. – S. 155.

⁸⁸ AGZ. – Т. X. – S. 379, № 6380.

⁸⁹ Lustracya Generalna w Województwie Ruskiem, Ziemi Lwowskiej. Starostwo Kamionackie. – № 16. – S. 65.

⁹⁰ Реєстр поголовного податку євреїв Кам'янки-Струмилової за 1764 р. зафіксував у місті 76 єврейських будинків, у яких загалом проживало 520 осіб. Відомо, що станом на 1785 р. єврейська громада міста становила вже 654 мешканці, тоді як християн (українців, поляків та німців) у Кам'янці нараховувалось 1717 осіб (Див.: ЦДІАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 959, арк. 208–210; ф. 146, оп. 88, спр. 188, арк. 65).

⁹¹ Кількість угідь та підданих сіл Лапаївка (на північ від міста, між Белзьким передмістям і Ланами) та Криволука (згодом Кривулянка, на південь від міста, між Львівським передмістям та пагорбом Сапіжанка) окремо в люстрації не розглянуті – можна припустити, що ці села сформувалися на передмістях Кам'янки незадовго до ревізії. Судячи з назв сіл, осередками їх виникнення послужили відповідно однойменні корчма (заклади з подібними назвами були поширеними на Галичині) та потік (Див.: *Lu[dwik] Dz[iedzicki]. Łapajówka // Słownik geograficzny... – Warszawa, 1884. – Т. V. – S. 588–589; Administrativ-Karte von den Königlich-reichen Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und den herzogthümern Auschwitz, Zator und Bukowina in 60 Blättern, C.R. von Kammersberg, Maßstab 1:115 000. – Wien, 1855. – Bl. 11: Umgebung von Kamionka Strumiłowa).*

92 Люстратори зазначали, що на місці майбутнього села 4 лютого 1650 р. кам'янецьким старостою Ієронімом Радзеевським було затверджено фундацію монастиря василіянок з кляштором з передачею обителі ґрунтів, нив та сіножатей, з правом вільного вирубу лісів та вилову риби в Бугу (Див.: *Lustracya Generalna w Województwie Ruskiem, Ziemi Lwow-skiej. Starostwo Kamionackie.* – № 19. – S. 78).

93 Закріпивши право діличного володіння на с. Батятичі (а також на інші села, відібрані від Кам'янецького староства та надані Папарам у зв'язку з нобілітацією – Купичволю та Желдець), Папари не лише зазіхали на все нові й нові дібра Кам'янецького староства (незважаючи на офіційне розмежування їхніх дібр від королівщини), а й сприяли створенню нових сіл на підконтрольній їм території. Так, Константин Папара 1771 р. володів, окрім трьох вищеназваних сіл, також такими новоствореними поселеннями, як Гиравець, Данилич, Зубів Міст та Яструбська Корчма (Див.: *AGZ.* – Т. X. – S. 438, № 7415).

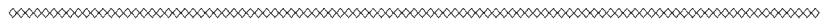
94 Хоча назва костелу не зазначена, припускаємо, що мова йде про головну католицьку обитель міста – костел св. Станіслава, фундація якого (1487 р.) відбулася ще на етапі заснування самого Добротвора (Див.: *Janeczek A.* *Op. cit.* – S. 54).

95 *Administrativ-Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien...*

96 Слід зазначити, що подібний промисел на теренах староства існував ще задовго до XVIII ст. Зокрема, 1565 р. люстраторами серед кметів, що осаджували чверті у Кам'янці-Струмиловій, було зафіксовано дігтяря Миколу (пол. *Nicolaus dziegczarz*) (Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 303).

97 Мазярні (пол. *maziarnia*, нім. *schmierofen*) були доволі поширеними в лісах Малого Полісся. Дуже часто навколо них виникали однойменні поселення. «Словник Географічний...» фіксує 9 населених пунктів з подібною назвою – усі вони знаходилися на теренах сучасних Кам'янка-Буського та Буського районів. З цих дев'яти неподалік Добротвора знаходилась Мазярня (або ж Підрудне), а біля Руди – Мазярня-Кам'янецька (Див.: *[Mac]iszewski M.* *Op. cit.*; *Lu[dwik] Dz[iedzicki]. Spas // Słownik geograficzny...* – Warszawa, 1890. – Т. XI. – S. 104).

98 В угодах про оренду дігтярень зустрічаємо імена цих осіб: Берко Мотійович (Мойсеевич?) (1748–1756), Берко Лапаївський та вдова Берка (1756–1757), Лейба Ангельович і вдова Берка (1764–1765), Лейба Ангельович і Шльомиха Каплонова (1765–1767), Ізраель Аронович (1769–1781) (Див.: ЦДАЛ Україна, ф. 181, оп. 2, спр. 1815, арк. 1–6).

⁹⁹ Мазярні, як і буди (осередки виробництва попелу) та поташарні, будували глибоко в лісах не лише для потреб виробництва, а й для того, аби приховати масштаби прибутків, адже за орендними угодами для виготовлення дьогтю могли використовуватися лише пні або дерева з гнилими стовбурами. Виконання цих угод наврядче дозволило б заробити кошти принаймні для покриття річної оренди. Варто також зауважити, що зазначена в люстрації сума 700 злотих викликає застереження – за угодою, укладеною цього року, ця цифра становила 1100 злотих, і це був найвищий показник за весь час здачі в оренду мазярень (*Див.: Гошко Ю. Промисловість й торгівля в Українських Карпатах XV–XIX ст. – К., 1991. – С. 91; ЦДІАЛ Україна, ф. 181, оп. 2, спр. 1815, арк. 8).*

¹⁰⁰ AGZ. – Т. X. – S. 436, № 7386.

¹⁰¹ 1702 р. Теофанія Глерицька передала права володіння с. Новий Став Пьотру Сульмерському (Сулимирському). Можливо, останній мав також певне відношення до володіння ріллею Сулимирщина в Кам'янці-Струмиловій. Відомо також, що протягом XVIII ст. селами Честині і Новий Став володіла родина Собешанських. Зокрема, 1 листопада 1738 р. у Варшаві Август III дозволив латичівському чашнику Марціну Собешанському та його дружині Богумилі поступитись правами на окреслені села (Новий Став названий у документі «лукою») на користь їхнього сина – товариша панцирної роти Антонія, який згодом, одружившись з Магдаленою Кухарською, 12 листопада 1740 р. домігся від монарха розширення прав володіння селами й на неї (*Див.: ЦДІАЛ Україна, ф. 9, оп. 2, спр. 1, арк. 247–248; AGZ. – Т. X. – S. 417, № 7059; S. 419, № 7092).*

¹⁰² Після інкорпорації Галичини до складу монархії Габсбургів Новий Став перейшов у довічне володіння Браніцького, про що було повідомлено в листі Галицького губернаторства австрійському імператору від 22 грудня 1776 р. (ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 86, спр. 1915, арк. 24).

А О А Т К И

Табл. 1

Населені пункти на території Кам'янецького староства

Сучасна назва	Історичні назви	Перша згадка, рік	Джерело першої згадки
Багятичі	Bataticz Batiatycze	1405	Pomniki dziejowe Lwowa. – Т. 2. – S. 18, № 78
Воля-Новоставська	Wola Nowostawska	1559	AGZ. – Т. X. – S. 79, № 1188
Воля-Честинська	Wola Czestyńska	1559	AGZ. – Т. X. – S. 79, № 1188
Дернів	Denow Dernów	1454	AGZ. – Т. XIV. – S. 418, № 3160
Добротвір	Dobrotwor	1417	Janecek. – S. 242
Желдець	Żeldec	1565	Жерела. – Т. 3. – С. 326
Кам'янка-Струмилова	Kamionka Strumiłowa	1464	Kronika. – S. 38
Криволука	Krzywołęka, Krzywołęnszczuzna	1742 1756	ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 37 зв. (без агрибудії) ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 8 (як село)
Купичволя	Kupiczwola	1628	AGAD, ASK, dział LVI, sygn. K-3/II, к. 60

Лани	Łаны	1565	Жерела. – Т. 3. – С. 308
Лапаївка	Łарајówka	1731	ЦДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 1193 (як вийтвіство)
		1742	ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 37 зв (як село)
Новий Став	Nowi Sthaw Nowy Staw	1552	AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 169 (без атрибуції)
		1565	Жерела. – Т. 3. – С. 328 (як фільварок)
		1570	Жерела. – Т. 7. – С. 274 (як село)
Обидів	Obydów	1731	ЦДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 846 (як передмістя Кам'янки-Струмилової)
		1756	ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1814, арк. 8 (як село)
Руда	Rudna Vola, Ruda	1544	AGAD, ASK, dział LVI, sygn. K-3/I, к. 47 (як Рудна Воля)
		1565	Жерела. – Т. 3. – С. 324 (як Руда)
Середній Став	Sheredni Staw, Sredni Staw	1570	Жерела. – Т. 7. – С. 273 (перша згадка в якості села)
		1649	Жерела. – Т. 5. – С. 250 (остання згадка)
Сілець	Sielce Sielce-Bieńków	1565	Жерела. – Т. 3. – С. 322
		1565	Жерела. – Т. 3. – С. 329

Сучасна назва	Історичні назви	Перша згадка, рік	Джерело першої згадки
Стриганка	Стриганка, Stryhanka	1731	ЦДДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 861
Честині	Czestynie	1440	AGZ. – Т. XIV. – S. 418, № 3160
Ясениця-Забужанська	Jasienica Zabużanska	1731 1742	ЦДДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 850 (як колонія) ЦДДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 31 зв (як село)
Ясениця-Руденська	Jasienica Rudenńska	1747	ЦДДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 55 зв

Умовні скорочення до таблиць:

- AGAD, ASK** – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Zespół Archiwum Skarbu Koronnego.
- AGZ** – Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1868–1906. – Т. I–XIX.
- Dod. Tyg.** – Dodatek Tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej.
- Janeczek** – Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1991.
- Kronika** – Kronika domowa Dzieduszyckich. – Lwów, 1865.
- Pomniki dziejowe Lwowa** – Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta. – Lwów, 1896. – Т. 2. Księga przuchodów i tozchodów miasta, 1404–1414 / Wyd. Aleksander Czolowski.
- Жерела** – Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1895–1903. – Т. 1–7.
- ЦДДАЛ України** – Центральний державний історичний архів України у м. Львові.

Табл. 2а

Кількість осель та окремих категорій жителів у населених пунктах Кам'янецького староства в XVI–XVII ст. (за люстраціями 1565, 1570, 1628, 1662 рр. та інвентарем 1588 р.)

Населений пункт	1564–1565	1570	1588	1627–1628, («до війни»)	1662
Батятичі	109 кметів, 3 корчмарі	107 кметів (68 бортників, 39 землевласників, 2 корчмарі	97 кметів, 69 загородників	18 кметів	60 кметів
Дернів	28 кметів, 7 загородників, 2 корчмарі	34 кметі на півланах, 10 загородників	69 кметів, 14 загородників	7 кметів, 2 загородни- ки, вїйт	9 кметів
Добротвір	171 будинок, 45 комірників, 8 різників, 5 бондарів, 16 рибалок	195 будинків, 18 комірників, 7 бондарів, 4 шевці, 16 рибалок	Ринкова площа: 39 власників, вул. Волоська: 81, вул. Надбужна: 21, вул. Мостова: 26, вул. Млинська: 41, 6 власників на Забужжі (усього 214 власників). Також 23 бондарі, 10 пекарів, 13 рибалок, 5 різників	250 будинків	15 будинків, 2 стельмахи, 4 рибалки

Населений пункт	1564–1565	1570	1588	1627–1628, («до війни»)	1662
Желдець	24 кметі, 15 загородників, 1 бортник, 2 корчмарі	22 кметі на 6 ланах, 23 загородники, 2 корчмарі	23 кметі, 31 загородник	–	–
Кам'янка-Струмиллова	302 будинки, 19 бортників, 32 пекарі, 8 рибалок, 9 різників	355 будинків, 26 пекарів, 9 різників, 9 рибалок, бортники (без зазначення кількості)	Ринкова площа: 59 власників, вул. Замкова: 16, вул. Белзька: 74, вул. Руська: 63, вул. Надбужна: 38, вул. Парканна: 31, вул. Буська: 27, вул. Козьоринська: 58, Заставне передмістя: 47, Забузьке передмістя: 26 власників (усього 439 осіб). Також 12 шевців, 19 пекарів, 7 рибалок	500 будинків	50 будинків, 6 різників, 2 рибалок, 17 бортників, 8 пекарів

Лани	38 будинків, 42 кметі	45 кметів, 12 комірників	42 кметі, 6 загородників	–	7 загородників, 4 підданих п. Люборад- зького, 2 підданих пароха
Новий Став	–	–	–	9 загородників	2 загородники
Руда	29 кметів на 22 дворищах, 6 комірників, 6 рибалок	33 кметі на 22 дворищах, 5 рибалок*	52 кметі, 10 рибалок	кметі на 8 дворищах	2 загородники, 2 рибалки, 1 мельник
Середній Став	–	–	9 кметів	–	–
Сілець	53 кметі, 6 загородників, 17 рибалок, 1 корчмар	55 кметів на 18 ланах, 3 загородники, 1 корчмар, 18 рибалок	63 кметі, 14 загородників	15 кметів	13 загородників, 14 бортників, 13 рибалок, в'їт

* Як вказують люстратори, ще один рибалка в селі помер невдовзі після ревізії (Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1903. – Т. 7. – С. 273).

Населений пункт	1564–1565	1570	1588	1627–1628, («до війни»)	1662
Стремінь	–	–	21 кметь, 4 загородники	10 кметів на 17 дворищах	2 кметі, війт
Честині	19 кметів (включно з мельником і тивуном)*, 9 загородників	21 кметь на 12 ланах, 10 загородників, 1 корчмар	20 кметів, 10 загородників	6 кметів, 2 загородники	6 кметів, 4 загородники

Джерела:

Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 303–335; 1903. – Т. 7. – С. 267–274;
 AGAD, ASK, dział LVI, sygn. K-3/I, k. 151–177;
 Lustracja Województwa Ruskiego 1661–1665. – Wrocław, 1974. – Cz. II: Ziemia Lwowska / Wyd. Emilia i Kazimierz Arłamowscy. – S. 164–177.

* 1662 р. люстратори, посилаючись на дані 1564 р., вказували на 24 кметі «на помірних півланках» (Див.: Lustracja Województwa Ruskiego 1661–1665. – Wrocław, 1974. – Cz. II: Ziemia Lwowska / Wyd. Emilia i Kazimierz Arłamowscy. – S. 173).

**Кількість осель, окремих категорій жителів, парцелів та господарств
у населених пунктах Кам'янецького староства у XVIII ст.
(за інвентарями 1731, 1737, 1742, 1747, 1748 рр. та люстрацією 1765 р.)**

Населений пункт	1731	1737	1742	1747	1748	1765
Багятичі	–	–	–	–	–	–
Дернів	26 господарств	23 господарства	21 господарство (з них 4 чиншових)	24 господарства (з них 6 чиншових)	10 господарств, 5 пустих; 6 чиншових, 2 пустих	16 кметів на півдворищах, 4 на четвертинах, 2 загородники, лісничий
Добротвір	127 ділянок, 21 чиншівник (з них 7 колодів, 5 токарів)	130 ділянок, 30 чиншівників (з них 7 колодів, 15 токарів, 4 рибалки)	129 ділянок, 6 колодів, 13 токарів	133 ділянки, 21 чиншівник (з них 6 колодів, 11 токарів)	132 ділянки, 13 пустих городів, 18 чиншівників (з них 4 колодії, 10 токарів)	136 кметів, 39 городників, 5 колодів, 14 токарів, 2 працівники мазярні
Желдець	–	–	–	–	–	–

Населений пункт	1731	1737	1742	1747	1748	1765
Кам'янка-Струмилова	Середмістя: 120 ділянок, 63 ділянки у власності євреїв, Львівське передмістя: 86 ділянок, Белзьке передмістя: 151 ділянка, Забужанське передмістя: 86 ділянок	Середмістя: 120 ділянок, 61 ділянка у власності євреїв, Львівське передмістя: 87 ділянок, Белзьке передмістя: 157 ділянок, Забужанське передмістя: 87 ділянок	Середмістя: 103 ділянки, 66 ділянок у власності євреїв, Львівське передмістя: 85 ділянок, Белзьке передмістя: 140 ділянок, Забужанське передмістя: 90 ділянок	Середмістя: 99 ділянок, 64* ділянки у власності євреїв, Львівське передмістя: 81 ділянка, Белзьке передмістя: 124 ділянки, Забужанське передмістя: 85 ділянок	Середмістя: 49 ділянок, 64** ділянки у власності євреїв, Львівське передмістя: 83 ділянки, Белзьке передмістя: 128 ділянок, Забужанське передмістя: 89 ділянок	35 будинків на ринковій площі, 124 будинки в межах міста. 108 кметів, 52 загородники, 32 комірники-євреї, 2 підданих на костельному лані, 12 кметів і 6 загородників на Підзамчу
Криволука	–	–	7 ділянок	8 ділянок (з них 1 пуста)	10 ділянок (з них 2 пустих)	–

* 4 ділянки знаходились на вулиці Львівській, 13 – на Белзькій, 34 – на Бродівській, 13 – на Буській (Див.: ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 42 зв.–43).

** 4 ділянки знаходились на вулиці Львівській, 14 – на Белзькій, 34 – на Бродівській, 12 – на Буській (Див.: ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 59 зв.–60).

Лани	22 господарства	18 господарств (з них 7 чиншових)	13 господарств (з них 6 чиншових), 7 пустих	13 господарств (з них 6 чиншових), 8 двірських городів	13 господарств, 6 пустих	9 кметів на півчвертях, 3 кметі на чвертинах, 4 мельники
Лапаївка	–	–	14 ділянок (з них 5 чиншових)	13 ділянок (з них 6 чиншових), 8 двірських городів	12 ділянок (з них 5 чиншових), 4 двірські городи	–
Новий Став	–	–	–	–	–	11 кметів, 1 мельник, 3 городники, 3 халупники
Обидів	7 ділянок	7 ділянок	9 ділянок	7 ділянок	8 ділянок, 1 пуста	12 кметів
Руда	–	–	–	23 господарства (з них 6 пустих)	–	22 кметі, 2 мельники, 5 городників, 13 рудників, 4 працівники мазярні

Населений пункт	1731	1737	1742	1747	1748	1765
Сільце	–	–	–	–	–	–
Стремінь	–	–	–	–	–	5 кметів
Стриганка	12 ділянок	13 ділянок	14 ділянок	13 ділянок	18 ділянок	22 кметів, 4 безземельних
Честині	–	–	–	–	–	28 кметів, 3 городники
Ясенця-Руденська	–	–	–	12 госпо-дарств (з них 6 пустих)	–	7 кметів, 4 городники, 6 рудників
Ясенця-Забужанська	10 госпо-дарств	13 госпо-дарств	16 госпо-дарств	13 госпо-дарств	8 госпо-дарств, 1 пуге	17 кметів, 4 підданих старости

Джерела:

ЦДДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 833–873; ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 1–72;
 Lustracya Generalna w Województwie Ruskiem, Ziemi Lwowskiej. Starostwo Kamionackie // Dodatek
 Tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. – Lwów, 1869. – № 14–20, 22–23. – S. 57–82, 89–94.

Табл. 3

Кількість ланів, господарів (іх окремих категорій) та господарських об'єктів у населених пунктах Кам'янецького староства в XVI ст. (за матеріалами поборових реєстрів 1515–1589 рр.)

№ Рік	Кам'янка- Струмилова	Батятичі	Дернів	Желдець	Новий Став	Руда	Руденська Воля	Честині
1515 Ябл.	–	12 ланів, 2 корчми	5 ланів, млин	4 лани	–	–	–	2 лани, корчма
1552	98 кметів, 2 попи, 2 млини	80 кметів, піп, корчма	26 кметів, піп, млин	34 кметі, піп, млин, корчма	2 кметі	–	22 кметі, піп, млин	20 кметів, піп, млин, корчма
1563	2 попи, 2 млини	14 ланів, піп, 2 корчми	5 ланів, піп, млин	6 ланів, піп, 2 корчми, млин	–	–	3 лани, піп, корчма, млин	3½ лани, піп, корч- ма, млин
1564	2 попи, млин	14 ланів, піп	5 ланів, піп	6 ланів, піп, корчма	–	–	5½ ланів, 1 піп, млин	3 лани, піп
1565	7 ланів, 2 попи, млин	14 ланів, піп, корчма	5 ланів, піп	6 ланів, піп, корчма	–	–	3 лани, піп, корчма, млин	3½ лани, піп, корчма

№ Рік	Кам'янка- Струмилова	Батятичі	Дернів	Желдець	Новий Став	Руда	Руденська Воля	Честині
1567	7 ланів, 2 млини (1 на Ланах)	14 ланів, піп, 6 заго- родників, 3 корчми (корчмар володіє ¼ лану)	5 ланів, піп, млин	6 ланів, піп, млин, корчма (корчмар володіє ¼ лану)	–	–	2½ лани, піп (володіє ¼ лану), 5 загород- ників, млин, корчма	3½ лани, піп, 2 заго- родники, млин, корчма
1576	–	14 ланів, піп, 6 заго- родників, 3 ремісники, 2 корчми	5 ланів, піп, корчма	6 ланів, піп, млин	–	–	2 загород- ники, млин, піп, корчма	3½ лани, 2 загород- ники, млин, корчма (корчмар володіє ¼ лану)
1577	2 млини	14 ланів, 6 загород- ників, 3 ремісники, 2 корчми	Інфор- мація відсутня*	6 ланів, піп, млин, корчма	–	–	Інформація відсутня	3½ лани, піп, корч- ма, 2 заго- родники, млин

* Вказівка «інформація відсутня» означає, що населений пункт згаданий у поборовому реєстрі, однак жодних даних про кількість ланів, селян, наявність млинів та корчем, а також розмір сплачуваних податків не зазначено.

1578	17 ремісників, 2 млини, п'ятницький піп, 10 ланів у власності загородників	14 ланів, 6 загородників, 2 ремісники, 2 корчми, 3 комірники 2 шевці	5 ланів, піп, млин	6 ланів, піп, млин, корчма, 3 загородники, 2 комірники	–	2½ лани, млин, корчма	–	3½ лани, 2 загородники, 2 комірники, піп, млин, корчма
1578 Ябл.	–	14 ланів, 6 загородників, піп, 2 ремісники	5 ланів, піп	6 ланів, 3 загородники, піп	–	2½ лани, 2 загородники	–	3½ лани, 2 загородники, піп
1578–1579	–	14 ланів, 6 загородників, 2 ковалі*, 2 шевці, 2 корчми	5 ланів, піп, млин	6 ланів, 3 загородники, млин, корчма	–	2½ лани, 2 загородники, млин, корчма	–	3½ лани, 2 загородники, піп, млин
1580	–	14 ланів, 6 загородників, 2 ковалі, піп, 2 шевці, 2 корчми	3 лани, піп, млин	6 ланів, піп, 3 загородники, млин, корчма	–	–	–	3½ лани, 2 загородники, піп, млин, корчма

* У поборових реєстрах 1578–1579, 1580 та 1584 рр. зазначено фабрі, однак ми припускаємо, що мова йде саме про ковалів – фабрі ferrarii (Див.: AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 638 v. 734 v, 771).

№ Рік	Кам'янка- Струмилова	Батятичі	Дернів	Желдець	Новий Став	Руда	Руденська Воля	Честині
1584	10 ланів, піп, 2 млини, 17 ремісничів*	14 ланів, 6 загородників, 2 ковалі, корчма	5 ланів, піп, 2 млини	6 ланів, 1 піп, 3 загородники, млини, піп, корчма	–	2½ лани, 2 загородники, млини, піп, корчма	–	3½ лани, 2 загородники, піп, млин, корчма
1589	10 ланів, піп, 2 млини, 17 ремісничів**	14 дво-риц***, 6 загородників, 2 ковалі, корчма	5 ланів, піп, 2 млини	6 ланів, піп, млин, 3 загородники, 2 корчми	–	2½ лани, 2 загородники, млини, корчма	–	3½ дво-риц****, 2 загородники, піп, млин, корчма

Джерела:

AGAD, ASK, sygn. 18, k. 194 (1563), 765 v–775 v (1578); sygn. 19, k. 168 v–169 (1552), 247–247 v (1564), 316 v (1565), 390–390 v (1567), 440 v–441 (1576), 472 v–473 (1577), 638 v–640 v (1578–1579), 734 v–735 (1580), 771–771 v (1584), 866 v–867 (1589).

* В оригіналі – artificibus pauperibus (Див.: AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 771).

** В оригіналі – artificibus pauperibus (Див.: AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 866 v).

*** В оригіналі – arath (Див.: AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 867 v).

**** В оригіналі – arath (Див.: AGAD, ASK, dział 1, sygn. 19, k. 867).

**Господарські об'єкти Кам'янецького староства* у XVI–XVII ст.
(за інвентарями 1544, 1583, 1628 рр., люстраціями 1565, 1570, 1662 рр. та заявами жителів
сіл про спустошення, спричинені козацько-татарським набігом 1649 р.)**

Населений пункт	1544	1564–1565	1570	1583	1628	1649	1662
Батягичі	–	3 корчмарі, 3 борті (у власності кам'яничан**)	68 кметів-бортників, 2 корчмарі	–	–	–	–
Дернів	1 млин	2 млини (кожен на 1 камені), 2 корчмарі	1 млин, 1 корчма, пасіка***	1 млин	2 млини на 2 каменях, корчма	спалено млин	1 млин, корчма
Добротвір	1 млин у місті, 1 за містом	2 млини: 1-й пустий (на ставку), 2-й за містом на 2 каменях; 1 солодовня	1 млин****, замкова солодовня	1 млин	1 млин у місті, 1 за містом на р. Стриганка (на 1 камені)	–	–

* За відсутності інформації про господарські об'єкти, у таблиці 4а вносяться також відомості про осіб, які були задіяні на виробництві в цих об'єктах (корчмарів, мельників, бортників).

** Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 321.

*** Ревізори зазначали, що до проведення ревізії в селі існувало дві корчми, які були об'єднані в одну. Пасіка на момент здійснення люстрації вже не існувала, оскільки там «wyszłichal rezoli» (Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1903. – Т. 7. – С. 272, 273).

**** Орендатором добротвірського млина 1570 р. був шляхтич Амвросій Лащ Обровецький (Див.: Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233–1799 / Упор. О. Кулчинський, Е. Ружицький. – К., 1972. – С. 314, № 638).

Населений пункт	1544	1564–1565	1570	1583	1628	1649	1662
Желдець	1 млин	1 млин на камені, 1 бортник, 2 корчмарі	1 млин, 2 корчмарі	–	1 млин на 2 каменях	спалено млин і корчму	–
Кам'янка-Струмилова	1 млин	1 млин на 2 каменях (на р. Кам'янка під містом)	1 млин*, бортники (без зазначення кількості)	1 млин	2 млини на передмістях	спалено млини (без вказівки на кількість), руду і греблю	17 борт- ників
Кулич-воля	–	–	–	–	1 млин на 1 камені	–	–
Лани**	1 млин	1 млин на 4 каме- нях, корчма, 2 зам- кові солодовні	1 млин	1 млин	1 млин на 4 каменях	–	1 млин (ланів- ський)

* Люстатори називали млин Кривулянським (пол. Krzywoleczku), тобто на південній околиці міста, і одночасно вказували, що він розташований «за замком на Ясениці» (пол. za zamkiem na Iasenczu), іншими словами, у місцевості, на якій пізніше було осаджено села Ясениця-Забужанська та Ясениця-Руденська, тобто на схід від міста. Таким чином, встановити розташування вищезгаданого млина за існуючими згадками в люстрації неможливо (Див.: Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1903. – Т. 7. – С. 274).

** Окрім згадок про млини в окреслених вище роках, ланівський млин згадується також у контексті передачі Яном та Анною Цапами прав власності на нього Іретою Роздзяловського, що було підтверджено королем Владиславом IV 2 квітня 1633 р. (Див.: AGZ. – Т. X. – S. 230, № 3713).

Новий Став	–	1 на 1 камені	–	–	–	1 млин на Новому Ставі	–	–
Руда	1 млин	1 млин на 4 каменях, 1 корчма	1 млин, 1 корчма	1 млин	1 млин	млин на 4 каменях, корчма	спалено млин і корчму	1 на 4 каменях
Середній Став	–	1 невеликий млин	1 млин	–	–	–	–	–
Сілець	–	1 корчмар	1 корчмар	–	–	–	–	14 боргників
Стремінь	–	–	–	–	–	1 корчмар	–	–
Честині	–	1 мельник, корчма	1 корчмар	–	–	1 корчмар	спалено млин і корчму	1 млинок, корчма

Джерела:

Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 303–330; 1901. – Т. 5. – С. 160, 169–170, 250–251; 1903. – Т. 7. – С. 268–274;
 AGAD, ASK, dział LVI, sygn. K-3/I, k. 48–61v (1544), 36–46 (1583); sygn. K-3/II, k. 53–64 v (1628);
 Lustracja Województwa Ruskiego 1661–1665. – Wrocław, 1974. – Cz. II: Ziemia Lwowska / Wyd. Emilia i Kazimierz Arłamowscy. – S. 164–177.

Господарські об'єкти Кам'янецького староства у XVIII ст. (за інвентарями 1731, 1737, 1742, 1747, 1748 рр. та люстрацією 1765 р.)

Населений пункт	1731	1737	1742	1747	1748	1765
Дернів	2 мельники	2 мельники	2 мельники	1 мельник	1 мельник	–
Добротвір	2 мельники	мельники (без вказівки на кількість)	1 мельник	1 мельник	1 мельник	1 млин, дігтарня (2 дігтарі), корчма, бровар, гребля
Кам'янка-Струмилова	1 мельник на середмісті, 1 на Бельському передмісті, 1 на Забужанському передмісті, 1 на Криволуці	1 мельник на Бельському передмісті	1 мельник на Бельському передмісті	1 мельник на Бельському, 1 на Львівському передмістях	1 мельник на Бельському, 1 на Львівському передмістях	2 млини (Святоянський та Криволуцький), пасіки і борти (без зазначення кількості)

Лани*	мельники (без вказівки на кількість)	3 мельники	2 млини	2 млини	2 млини	1 млин, 4 мельники, гребля
Новий Став	–	–	–	–	–	1 мельник, бровар, кор- чма, гребля, 8 пнів-бортів
Обидів	–	–	–	–	–	сіножать у власності мельника (можливо, не місцевого)
Руда	–	–	–	–	–	1 млин, 2 мельники, рудня (16 рудників), дігтярня
Стриганка	–	–	–	–	–	1 млин

* Окрім згадок про млини в окреслених вище роках, ланівський млин згадується також в контексті передачі Яном та Анною Цапами прав власності на нього на користь Грегора Роздзяловського, що було підтверджено королем Владиславом IV 2 квітня 1633 р. (Див.: AGZ. – Т. X. – S. 230, № 3713).

Населений пункт	1731	1737	1742	1747	1748	1765
Честині	–	–	–	–	–	8 пнів-бортів
Ясениця-Забужанська	–	2 мельники*	–	–	–	41 бортний пень
Ясениця-Руденська	–	–	–	–	–	6 рудників

Джерела:

ЦДДАЛ України, ф. 9, оп. 1, спр. 527, арк. 833–873; ф. 181, оп. 2, спр. 762, арк. 1–72; Lustracya Generalna w Województwie Ruskim, Ziemi Lwowskiej. Starostwo Kamionackie // Dodatek Tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. – Lwów, 1869. – № 14–20, 22–23. – S. 57–82, 89–94.

* Окрім згадок про млини в окреслених вище роках, ланівський млин згадується також в контексті передачі Яном та Анною Цапами прав власності на нього на користь Грегора Роздзяловського, що було підтверджено королем Владиславом IV 2 квітня 1633 р. (Див.: AGZ. – Т. X. – S. 230, № 3713).